

**Ukrepanje za preprečitev katastrofalnih podnebnih sprememb je moralna obveza. Če tega ne storimo, bomo ravnali krivično do tistih prebivalcev, skupnosti in delavcev, ki so jih podnebne spremembe in industrijsko onesnaževanje najbolj prizadeli. Če takoj ne sprejmemo ambicioznih ukrepov, bodo trpeli najranljivejši med nami, neenakosti se bodo še povečale, prihodnje generacije v Evropi in drugod po svetu pa bodo nosile še večje breme.**

Okoljski in družbeni cilji so skupaj enako pomembni pri ustvarjanju družbe, ki bo odporna na družbene, ekonomske in okoljske krize. To je mogoče doseči na pravičen način.

Za trajnostno, pravično in odporno družbo je dolgoročno potreben proaktiven pristop, ki je celovit, ki temelji na vrednotah in se osredotoča na ljudi ter naslavlja obstoječe neenakosti in neravnovesja moči. Z novo strukturo družbenega upravljanja pa bi tudi zagotovili, da bi z resnično pravičnimi prehodi prispevali k široki, pravični družbeni preobrazbi ter k podnebno varni prihodnosti

V preambuli pariškega podnebnega sporazuma je zapisano, da »je potrebno upoštevati nujnost pravičnega prehoda delovne sile ter zagotavljanja dostojnega dela in kakovostnih delovnih mest skladno z razvojnimi prednostnimi nalogami posameznih držav«. Smernice Mednarodne organizacije dela o pravičnem prehodu ponujajo jasno vizijo ter ključna načela, na katerih temelji koncept pravičnega prehoda, obenem pa prepoznajo, da ne obstaja enotna rešitev za vse, saj mora do pravičnih prehodov priti na lokalnih in sektorskih ravneh ter ob upoštevanju specifičnih družbenih in ekonomskih razmer. Neposredni vplivi prehodov na delavce morajo biti pošteni in pravični. Prehodi sami bi morali spodbujati trajnostni razvoj, kar po opredelitvi MOD pomeni, da »je potrebno zadovoljiti potrebe sedanjih generacij, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih generacij, da bodo tudi te lahko zadovoljevale svoje potrebe«.

Celostni pravični prehodi morajo torej spodbujati pravično družbeno preobrazbo, ki upošteva vpliv tako podnebnih sprememb kot ukrepov za njihovo blažitev na blaginjo vseh ljudi, pri čemer se še posebej osredotoča na potrebe najbolj ranljivih ter prihodnjih generacij. Pravični prehodi bodo upoštevali tako vplive na obstoječi trg dela – ob zavedanju pomena socialnih partnerjev, socialnega dialoga in kolektivnih pogajanj – kot tudi splošne stranske učinke teh procesov na ranljive ljudi in skupnosti. Koncept pravičnega prehoda je danes priznan v konvencionalnih političnih strujah. Če bodo pravični prehodi prepoznani kot način za doseg trajnostne preobrazbe družbe, lahko ta koncept odigra ključno vlogo pri zgodovinskih prizadevanjih za pravično in zeleno okrevanje.

[1] <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

[2] [https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/publications/WCMS\\_432859/lang--en/index.htm](https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/publications/WCMS_432859/lang--en/index.htm)

Vendar pa zaradi trenutnih razlik v interpretaciji tega koncepta industrija in oblikovalci politik včasih kot »pravičen prehod« označujejo tudi netrajnostne instantne rešitve za razogljčenje obstoječih nepoštenih in nepravičnih trgov. Zaradi takšne nekonsistentnosti lahko pride do zamude pri sprejemanju resničnih rešitev ter neuspeha pri doseganju resnične pravičnosti na vseh področjih in robustnega zelenega prehoda.

Za pravično družbeno preobrazbo je potrebno, da celotna družba sloni na trdnih temeljih za okoljsko in socialno odpornost. S takšno podlago bomo lahko gradili in ustvarjali priložnosti ne le za tiste, ki so trenutno zaposleni v ogljično intenzivnih panogah ali ki bodo zaposleni na zelenih delovnih mestih, temveč s skupnimi priložnostmi za večjo blaginjo tudi za družbo kot celoto. Posledica pravičnega prehoda bi bil premik od trenutnega, netrajnostnega modela družbe, za katerega so značilne velike neenakosti znotraj posameznih držav in med njimi ter med rasnimi, spolnimi in družbenoekonomskimi skupinami, k pravičnejši, trajnostni družbi, v kateri bi bile spoštovane omejitve planeta, ki bi v središče postavljala ljudi in njihovo blagostanje in ki bi varovala naravne vire.

Družbena preobrazba v podnebno varen svet je mogoče le, če bomo prepoznali neločljivo povezanost družbenih in okoljskih ciljev ter nujnost nove strukture upravljanja: družbenih ciljev ni mogoče dosežati na račun okoljske trajnosti. Z zanemarjanjem okoljskih ciljev bi razjedli temelje družbene blaginje, saj bi spodkopali javne dobrine ter oslabili podporne sisteme za zdravje in blagostanje. Na drugi strani pa je pri podnebnih politikah potrebno upoštevati njihove družbenoekonomske učinke ter se zavedati, da ciljev okoljske trajnosti ne bi smeli dosežati na račun družbenih ciljev ali jih označevati za glavni dejavnik socialnih krivic. Današnje neenakosti so v veliki meri posledica uveljavljanja netrajnostnih modelov rasti, za velik del sprememb na področjih zaposlovanja in porazdelitve premoženja pa bodo odgovorni tudi drugi dejavniki.

V nadaljevanju predstavljamo ključna načela, na katerih temelji vizija družbeno pravične preobrazbe v smeri vključujoče, trajnostne in odporne družbe.

# DESET NAČEL, NA KATERIH TEMELJI VIZIJA PRAVIČNE DRUŽBENE PREOBRAZBE

Za pravično družbeno preobrazbo je potrebno:

## **1 - Opredeliti dolgoročno vizijo družbenoekonomske in okoljske odpornosti z zavezujočimi vmesnimi mejniki in cilji**

Za uspešno preobrazbo so potrebni jasni okviri spremljanja in uresničevanja zavez v EU in na mednarodni ravni, vključno s pariškim podnebnim sporazumom, podnebnimi cilji EU za leti 2030 in 2050 ter drugimi. Domače in mednarodne politike bi morale temeljiti na skladnosti s cilji OZN za trajnostni razvoj (CTR) ter z mednarodnim okvirom človekovih pravic, s čimer bi varovanje okolja v okviru planetarnih omejitev ter družbena blaginja postali najpomembnejši merili pri ocenjevanju napredka.

## **2 - izvajati transformativne ukrepe s podrobnimi in celovitimi časovnimi načrti, ki bodo izdelani skupaj z vsemi deležniki in za njih.**

Načrti za pravičen prehod bi morali biti celostni in vključujoči, pri njih pa bi morali sodelovati vsi deležniki kot sestavni deli strategije družbene preobrazbe. Enako pozornost bi morali posvečati prepoznavanju raznolikih pravic in potreb, ob upoštevanju dolgoročnih vplivov na načrt preobrazbe na ravni celotne družbe. Države bi morale biti pripravljene omogočiti dostop do ter sodelovanje pri procesih razvoja strategije tudi skupinam z manj sredstvi. To lahko – med drugim – vključuje krepitev zmogljivosti skupin z omejenimi viri in sredstvi za sodelovanje, na katere bodo politike pomembno vplivale v smislu njihovih potreb, priložnosti in blaginje. Pri razvoju strategij bi bilo potrebno upoštevati najvišje standarde partnerstva in transparentnosti. Pred razvojem strategij je potrebno opraviti kakovostno, neodvisno in objektivno analizo družbenoekonomskih priložnosti in izzivov podnebnega prehoda za vse sektorje in družbene skupine.

## **3 - Prepoznati socialne partnerje kot ključne akterje socialnega dialoga in kolektivnih pogajanj v industrijskih panogah in podjetjih.**

Delodajalci in organizacije delodajalcev morajo prepoznati socialne partnerje – torej delavce in delavske organizacije – kot pglavitne institucije za vsa pogajanja v zvezi s sfero dela. Socialni dialog je ključnega pomena za zmožnost napovedovanja sprememb na področju prehodov industrijskih obratov, ki bodo spodbudili preobrazbo v družbeno in okoljsko odporne družbe. Delavci, sindikati in izobraževalne ustanove imajo ključno vlogo pri zagotavljanju dostojnega dela, veččinah napovedovanja in zadostnih potrebah po usposabljanju, izzivih na področju zaposlovanja, predčasnem upokojevanju in delovnih pogojih.

Delodajalci morajo sprejeti vodilna načela smernic Mednarodne organizacije dela za pravičen prehod ter jih pri načrtovanju svojega prehoda tudi upoštevati. Vlade morajo podpreti ustvarjanje dostojnih delovnih mest, za kar bo morda potrebna reforma delovne zakonodaje v smeri krepitve sindikalnega združevanja v novih, zelenih sektorjih, ki podpirajo prehod na podnebno nevtralnost v skladu s pariškim podnebnim sporazumom.

#### **4 - Izboljšati odpornost s trajnostno ekonomsko diverzifikacijo ter uskladiti socialne cilje s podnebnimi cilji in varstvom okolja.**

Diverzificirana gospodarstva so se sposobna bolje izogibati šokom in so bolj odporna nanje. Sposobnost absorbiranja in okrevanja po šokih je boljša tudi, ko so naravni viri in ekosistemi zdravi. Naložbe v prehod bi zato morale spodbujati trajnostno gospodarsko diverzifikacijo v dejavnosti, ki ne škodijo okoljskim ciljem ali jih celo pomagajo dosegati, obenem pa bi morale skupnostim zagotavljati preživetje. Prehodi morajo podpirati dostojna delovna mesta in večšine za vse, na samo za tiste v obstoječih gospodarskih sektorjih in poslovnih modelih, temveč tudi prebivalce, ki lahko pripomorejo k uspehu podjetij in organizacij socialne ekonomije. Za to bodo potrebni vključujoči pristopi, ki bodo koristi prehoda razširili na vse, vključno s tistimi, ki težje dostopajo do trga dela (npr. zaradi diskriminacije ali drugih okoliščin, kot so nizka stopnja izobrazbe ali skrbniške obveznosti).

#### **5 - Vključiti vidik spola v vse politike, načrte in projekte pravičnega prehoda.**

Za uspešen pravičen prehod so potrebni resnično celostni in inovativni politični pristopi, pri katerih je vidik spola v celoti vključen v vse faze načrtovanja, vrednotenja, izvajanja ter spremljanja politik in projektov za pravičen prehod, vključno s sekundarnimi in stranskimi učinki posameznih ukrepov ali odsotnosti le-teh, na primer na trgu dela ali v smislu energetske revščine in dostopa do storitev v določenih regijah. Potrebno je priznati dimenzijo spolov pri izzivih v zvezi s pravičnim prehodom in jo obravnavati kot horizontalno načelo, ki ga je treba vključiti v oblikovanje in izvajanje načrtov pravičnega prehoda ter v konkretne projekte.

#### **6 - Odpraviti neenakosti na področjih kakovosti življenja, okolja in dostopa do priložnosti ter krivice, ki jih povzročajo podnebne spremembe in njihovi dejavniki.**

Odsotnost ukrepanja je nepravilna za vse, toda posledice so zaradi strukturnih spolnih, rasnih in družbenoekonomskih neenakosti razporejene neenakomerno, pri čemer najbolj prizadenejo tiste, ki najbolj čutijo podnebno krizo, pa tudi tiste, ki se soočajo z visokimi eksternimi stroški industrije fosilnih goriv. Če ne ukrepamo, se bo poleg tega dodatno povečala medgeneracijska nepravilnost, saj bodo prihodnje generacije prikrajšane priložnosti ter podnebno varnega življenjskega okolja.

Osrednje načelo bi moralo biti zagotavljanje družbenoekonomske in okoljske odpornosti z uvajanjem trajnostnih, dolgoročnih transformativnih rešitev, v nasprotju s kratkoročnimi odzivi na simptome sistemskih neenakosti in podnebnih sprememb. Za povečanje odpornosti in zagotavljanje javnih dobrin in storitev za vse bi se morale politike osredotočiti predvsem na prerazporeditev premoženja in virov, trajnostnost, zaščito biotske raznovrstnosti, spolno odzivnost, rasno enakost in družbeno blagostanje. Države morajo zagotoviti dostop do pravnih sredstev zaradi podnebne in okoljske škode. Z uvedbo načela »onesnaževalec plača« ter z oblikovanjem mehanizmov za prerazporeditev stroškov in pravično delitev koristi prehoda bi morali stroške prehoda pravično porazdeliti po celotni družbi.

## **7 - Izkoristiti in pravično prerazporediti finančna sredstva iz javnega in zasebnega sektorja za spodbujanje družbene in okoljske odpornosti.**

Za hitrejši trajnostni prehod bi bilo potrebno povečati javna finančna sredstva za lokalno in globalno preobrazbo. Na proračun EU in sredstva za okrevanje ne bi smeli gledati kot na edini vir financiranja družbene preobrazbe, temveč kot na sredstvo za zagotavljanje optimizacije in koordinacije drugih javnih in zasebnih virov financiranja, tako da bodo zagotavljali dolgoročno trajnostno preobrazbo. Okoljske in podnebne obdavčitve je treba uporabiti za podpiranje pravičnih prehodov in podnebnih ukrepov, pri čemer je treba dati prednost tistim, ki imajo manj sredstev, so najbolj občutljivi na vplive podnebnih sprememb in se najtežje prilagajajo, tako v Evropi kot drugod po svetu. Podpora držav bi morala biti usmerjena predvsem v znatno povečanje obsega podjetij in organizacij socialne ekonomije ter v skupnostne iniciative, pri katerih imajo osrednjo vlogo socialni cilji in varstvo okolja, ne pa dobiček.

## **8 - Načrtovati lokalno za globalno preobrazbo ter obenem obnoviti družbo**

Vsaka regija in vsako območje imajo svoje lastne kulture, zgodovine, vrednote in potrebe. Prav tako se bo vsako izmed njih srečevalo z različnimi izzivi in priložnostmi pri obnovi po krizi s pandemijo bolezni Covid 19 ter pri prilagajanju na podnebne spremembe in spopadanju z njimi. Družbena preobrazba bo uspešna šele, ko se bodo med seboj prilegali koščki sestavljanke, pri čemer bo vsak zase nekoliko drugačen, skupaj pa bodo tvorili celoto. Če želimo zagotoviti vse koščke sestavljanke pravične preobrazbe, je ključnega pomena lokalni pristop k načrtovanju, izvajanju in spremljanju načrtov pravičnega prehoda. A da bi se ti prehodi medsebojno dopolnjevali in učinkovito delovali kot celota ter tako zagotavljali pravičnost za vse, morajo vsi stremeti k istemu cilju – ustvarjanju pravične, odporne in razogljíčene družbene preobrazbe na regionalnih, nacionalnih, evropski in globalni ravni.

## **9 - Zakoreniniti cilje trajnostnega razvoja in krožnost v proizvodnjo in protrošnja.**

Uveljavljanje določenih izdelkov, storitev in surovin, ki so opredeljeni kot potrebni za nizkoogljične pravične prehode, ne sme škodovati ljudem ali okolju, tako v Evropi kot drugod. Cilji trajnostnega razvoja so orientacijska točka za določanje standardov, ki jih je potrebno upoštevati za resnično pravične cikle proizvodnje in potrošnje, pri čemer ne smemo nobenega cilja žrtvovati na račun kakega drugega. Za vse proizvodne verige je potrebno izračunati odtise nepravilnosti, pa tudi toplogrednih plinov. Ti bi morali vplivati na vzorce potrošnje v okviru krožnega gospodarstva. V Evropi in v drugih razvitih predelih po svetu je treba ljudem omogočiti, da imajo na voljo blago in storitve, proizvedene v družbeno in okoljsko trajnostnih gospodarskih dejavnostih.

## **10 - Prilagoditi in zagotoviti neposredno podporo pravičnim prehodom v državah globalnega juga.**

S pomočjo prilagojenega mehanizma, financiranega tako z že obstoječimi sredstvi EU za podporo kot z novimi finančnimi orodji, je potrebno podpirati države globalnega juga pri oblikovanju in uresničevanju svojih lastnih načrtov za trajnostni prehod. V skladu z zgoraj navedenimi načeli – in ob posvečanju posebne pozornosti lokalno vodenemu načrtovanju ter pristopom, ki upoštevajo vidik spola – bi morala EU podpirati iniciative partnerskih držav ter sooblikovanje časovnih načrtov za pravične prehode, ki bodo vključevali prilagajanje na posledice podnebnih sprememb ter s tranzicijo povezane izzive v izvozno usmerjenih gospodarstvih z visoko porabo virov.

## Kontaktni podatki

ELIF GÜNDÜZYELI

Višji koordinator za politike

Climate Action Network Europe

[elif@caneurope.org](mailto:elif@caneurope.org)

## Ta dokument je maja 2021 objavila organizacija Climate Action Network (CAN) Europe

Climate Action Network (CAN) Europe je vodilna evropska koalicija nevladnih organizacij, ki se bori proti nevarnim podnebnim spremembam. Sestavlja jo več kot 170 organizacij članic iz 38 evropskih držav, ki predstavljajo več kot 1.500 nevladnih organizacij in več kot 47 milijonov državljanov. CAN Europe si prizadeva za trajnostno podnebno, energetska in razvojno politiko na ravni celotne Evrope.

Focus, društvo za sonaraven razvoj je član CAN Europe.

[www.caneurope.org](http://www.caneurope.org)



The Unify project has received funding from the LIFE Programme of the European Union. The information and views set out on this website are those of the author(s) and do not necessarily reflect the official opinion of the European Commission.

